

VARGA MÁRIA

Szécsy János: Az erőszak kora

Kárpátia, 2023

„Hasznossági metafizika”, „erőszakmorál”, „technikai civilizáció” – ezek a kulcsszavai Szécsy János – először 1943-ban publikált – könyvének (alcíme szerint: *Fejezetek a tömegember lélektanából*), amelyben a 20. század univerzumát írja le. Ebben a világban – mely kétségtelenül korunk világa is – a tömegek „életrendd” emelték a technikai civilizációt, a világgépet a hasznossági metafizika korlátai közé szűkítették, és etikai normává tették az erőszakmorált. Eredményeképpen elemi erővel szabadult fel a Nyugat minden, évszázados erőfeszítéssel megfékezett pusztító és romboló ösztöne.”

Szécsy könyvének elődei között nyilvánvalóan ott van Ortega y Gasset műve, *A tömegek lázadása* és Oswald Spenglertől *A Nyugat alkonya* (ezek az irodalomjegyzékben is szerepelnek), akik szintén a nyugati kultúra hanyatlásáról és e korszak emberének lelki minőségromlásáról értekeznek. Gondolatait kapcsolatba hozhatjuk Hamvas Béla számos írásával, de utalhatunk Molnár Tamás magyar származású filozófus könyvére, *Az értelmiség bukására* is. Molnár szintén hangsúlyozza a hasznosság, a módszer és a technika előtérbe kerülését a szemlélődés, a „sima”, hagyományos filozófiai gondolkodás rovására.

S ha már párhuzamokat, hasonlóságokat keresünk Szécsy világgépével, mindenképpen említeni kell még a jóval korábban élt Thomas Carlyle angol esszéista műveit, főleg a *Hősökről* címmel írott könyvét, amelyben az ipari forradalom utáni idők szellemi hanyatlását érzékelteti az egyes korok ikonikus személyiségeinek, hőseinek bemutatásával. Carlyle felfogásában – munkássága nagy hatással volt a magyar Mikszáth Kálmánra is – a körülöttünk látható világ a kiemelkedő emberek gondolatainak materializálódása. Ebből kiindulva nagyon fontos kérdés, hogy az egyes korok hősei mennyiben vannak birtokában a tisztánlátás képességének. Carlyle rámutat arra is, hogy a lélek és a szellem nem elválasztható egymástól, amit nagy szellemiségnek nevezünk, abba az értelem mellett a lélek és az erkölcs is beletartozik, tiszta lelkiesség híján

az ember nem lát világosan, nem értheti meg a környező világot. Ahogy fogalmaz: „erkölcsiség nélkül az értelem lehetlenné válik, egy teljesen erkölcs-telen ember semmit sem képes igazán megérteni”. Hogy a megállapításhoz magam is hozzájáruljak egy példával, Madách Imre szállóigévé vált szavaira utalva: amennyiben csak Lucifer – a ráció – nézőpontjából nézzük az emberiség történelmét, kevésbé meggyőző a „Mondottam, Ember, küzdj és bízza bízál!” felszólítás, mint ha valamifajta lelkiességgel közelítünk az Úr szavaihoz. Az igaz ismeretek megtalálásához – egyéb erények mellett – bátorságra, bizalomra, igazságérzetre, alázatra, elmélyültségre van szükség, míg a mai modern tudatipar által a ma „hőse”, a tömegember számára legyártott termékek befogadásához mindenféle erény megléte kifejezetten hátrányt jelent.

Persze, a mai poszt-posztmodern korban a bűn, az erény és a tisztánlátás is értelmezhetetlen fogalmak, az erkölcs mindenkinek mást jelent, semmiféle szakralitásnak, transzcendenciának nincs relevanciája. Pontosabban, transzcendencia létezhet, de csak horizontálisan: az e világon belüli határokat teszi átjárhatóvá az érvényes posztmodern nézet alapján. Ily módon a mainstream közeg számára Carlyle, Szécsy vagy éppen Hamvas könyvei, amelyek vertikális transzcendenciáról beszélnek, nem értelmezhetők.

A téma bemutatása során Szécsy nem kifejtő, elemző közlésmódot alkalmaz, sokkal inkább kinyilatkoztató formában beszél, mint Nietzsche, Carlyle vagy éppen Hamvas Béla. S ha már Hamvas: Szécsy is azon szűk magyar szerzői körbe tartozik, akik egyetemes, örök kérdéseket boncolgatnak. (Hirtelenjében csak Hamvas Béla és Madách Imre neve ötlék fel ebben a kategóriában.) Emiatt is fontos beszélni a művéről.

A hosszúra nyúlt bevezető gondolatok után nézzük, hogyan írja le Szécsy az erőszak korszakát! Azt a kort, amely – szerinte – nemcsak hogy levágta magát a szakralitásról, de szakított a múltjával és a hagyományaival is. Amorális, ahistorikus és

anetikus lett – ahogyan a szerző fogalmaz. Tulajdonképpen egy beszűkült horizontú zárvány civilizációjává vált.

A könyv Ortega említett művének soraival indul, ezek szerint a 19. század közepétől a technikai civilizáció új emberfaját termelt ki, az átlagembert, a zsinórmérték a közepszer lett, társadalmi szempontból pedig jellemző, hogy a tömegek birtokolják a hatalmat. Szécsy ezután így folytatja: „Az átlagember napjainkban nemcsak közepes tehetséget vagy szürke egyéniséget jelent, hanem inkább pszichológiai magatartást: uralma nem a szellemi élet csökkenése, hanem a szellemi élet teljes kiküszöbölésének vágya. Közel egy század óta az átlagember mindenható alacsonyrendűsége adja az élet alaphangját.” Megállapítása Spengler elméletére rezonál, amely szerint az értelem hordozói mindig az adott kultúrák, ezért a hanyatlás idején az értelem is megfogyatkozik bennük. Szécsy megfogalmazásában „a szellem száműzetésbe kerül”.

A szerző szerint azonban nem csak az értelem, a szellem szintje csökken le drámai módon a hanyatló kultúrában, ezzel párhuzamban az érzelem is lesüllyed: érzélgősséggé, hamis romantikává alakul. Szécsy érdekes meglátásokat közöl a nyelvhasználat kapcsán is. „Az analfabéta vagy azért tanul meg írni-olvasni, mert a civilizált állam kényszeríti erre, vagy azért, hogy bizonyos javakhoz hozzájusson. Ez a tudás számára csak technikai segédeszköz, semmi esetre sem kultúrnívó. [...] Ha a civilizáció most mindenkit megtanít írni-olvasni, csak a kultúranalfabéták tömegét helyezi át az írástudatlanok csoportjából az írástudók csoportjába.”

A nyelv szintén segédeszközzé vált az élet mechanizálásához. (Ez a folyamat valószínűleg ma, a számítógépek korában járatos csúcsra.) Míg a technikai eszközök gombamódra szaporodnak, addig a nyelv szókészlete ijesztően lecsökken, színei pedig pusztulnak. Társadalmunk, életrendünk az utolsó csavarig kidolgozott, a szavakat is a szánkba adja. „Akihez beszélek, pontosan és szabatosan ugyanarra gondol, amire én – természetesen, hiszen zárt számú fogalmainkat készen kaptuk –, számokat is kiálthatnánk egymásnak szavak helyett” – fogalmaz Szécsy.

A pusztuló fogalmi állomány helyére furcsa torzszülöttek, a közhelyek lépnek – mondja a szerző, majd szellemes analógiával folytatja. „Az átlagember számára a közhely megbízható és szavahihető nyelvjárás, amelyet maga is beszél, tehát nem érzi benne a komolytalanságot, fecsegést, szószátyárkodást. Ezek a mondatok úgy úszkálnak az emberek között a levegőben, mint valami aranyfedezet nélküli gondolati csereeszköz. A szavakat elfogadják, bár közös megegyezéssel már régen elvetették a csere alapját, a gondolatot. Az értelem igénye (bármilyen alacsonyrendű) fogalmi értelemben fel sem merül, mert ezek a felröppentett szavak éppen azt jelentik, hogy semmit nem jelentenek. Az a hivatásuk, hogy két ember között, akinek egymáshoz a világon semmi köze nincsen, érintkezést létesítsenek.”

A technikai civilizáció korában mindent „a kollektív hasznosság kényelmes és pusztító szempontja” alapján értelmeznek, értékelnek, a „hasznossági metafizika” ad keretet az életnek. A lényeg, az értelem keresése már nem cél, a tudományok szintézise senkit nem érdekel.

„A hasznos specializálódás a tudományos vesszőparipák korát hozta, amelyben semmi sem függ össze semmivel. [...] A szellemi rendetlenség olyan alapos, hogy senki sem lehet elég műveletlen valamely »korszerű« irányzat megértéséhez.”

Valóságos próféciának érezzük az emberi kapcsolatokról mondottakat is. A hasznossági metafizika korában „a technika vívmányai a

személyes érintkezést nagyjából fölöslegessé tették. A másik emberből annyit észlelünk, amennyi hasznos és célszerű, a jól megszervezett technikus élet azonban a kapcsolatokat mechanikus cselekvésekre tudja csökkenteni, és ezekben a kapcsolatokban a másik fél emberi minősége fölösleges.” Az online felületek korában, a posztok, lájkok, kattintások világában az „ismerőssé” lefokozódó ember szerepe valóban végletesen leegyszerűsödik.

Természetesen felteszi a nagy kérdést: „Miért száradnak el kultúránk gyökerei?” A válasza így hangzik: „a kultúrát éppen az teszi kultúrává és egyetemessé, hogy gyökerei a transzcendensbe nyúlnak. Valóban az életforma válságáról van szó. A keresztény életforma válságáról.” Az európai em-

ber számára „a kereszténység nemcsak vallás, hanem világkép, életforma és keret, mellyel elszakíthatatlanul egybeforrunk”. A szerző vázolja azt a folyamatot is, amelynek során a középkor „elementáris”, a hit, a spiritualitás útján megközelíthető Istene intellektuálisan felfogható, „csökkentett” istenné alakult át, egyúttal a maga egyszemélyes univerzumában élő ember az isteni morált „erőszakmorállá” változtatta.

Szécsy nem tekinti szükségszerűnek az európai civilizáció végső pusztulását, mint Spengler, aki szerint minden civilizáció – miként az élő szervezetek – egy idő után automatikusan hanyatlásnak indul, majd véget ér. Sőt, miután az élet minden területén érzékelhető romlást (a technikus élet csökkentett üzemmódját) végiglemezte, amellett tesz hitet, hogy az európai ember egyszer szükségszerűen visszatér hosszú ideje ignorált Istenéhez. mert a hasznossági metafizika saját mennyiségta szerint is eljut oda, hogy már elfogyasztott minden hasznosat. Vagyis eljut a csökkentett mindenesség határához, hol a fölösleges ismeretlen kezdődik. A technikai civilizációban pedig semmi sem feleslegesebb Istennél.”

Az európai ember válságról beszél, mondja a szerző, pedig pusztán az ok és az okozat törvénye működik: „minden társadalom szükségszerűen válságba kerül ott, ahol az erősebb jogán az erőszakot erkölccsé emelik”.

Mindennek össze kell omlania – zárja a könyvet –, amit a nyugati civilizáció a 19. század közepe óta megteremtett, hogy az elhagyatott és unatkozó európai ember „új utakat keressen a történelemhez és a végtelenhez, hogy felépíthesse a szabadság, egyéniség és humánus erkölcsi életformáját”.

Talán tényleg ránk fog omlani az a kacatokból felépült torlasz, amely az Istentől elválasztott az idők folyamán. („Itthon vagyok itt, e világban, s már nem vagyok otthon az égben” – fogalmazta meg a világi javak felhalmozásának eredményét Kosztolányi.) Talán eljutunk a történelemhez és a végtelenhez a lélek, a spiritualitás felélesztése révén, talán megszűnünk a gépekre mentett „kultúránkkal” együtt.

A végkifejlet, a jövő még bizonytalan, de az biztos, hogy Szécsy János magyar(!) író – rövid és kalandos életéről a könyv előszavában olvashatunk – már 1943-ban pontos korrajzot, mintegy vészjelzést tett közzé.

